

Vägledning

för att stärka barn och ungas rättigheter

Gäller i Region Stockholm

Innehållsförteckning

1.	Inledning.....	3
2.	Syfte och användning	4
3.	Barn och unga ska behandlas likvärdigt och skyddas mot diskriminering.....	4
4.	Barnets bästa ska vara vägledande	5
5.	Barn och unga har rätt till utveckling och trygga uppväxtvillkor.....	5
6.	Barn och unga ska ges förutsättningar för delaktighet.....	7
6.1	Gäller specifikt för hälso- och sjukvård.....	7
6.2	Information.....	8
7.	Omsätt barn och ungas rättigheter i praktiken	8

1. Inledning

Att stärka barn och ungas rättigheter är grundläggande för en hållbar utveckling och är en del av det som ska genomsyra Region Stockholms hållbarhetsarbete. Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) gäller från och med 1 januari 2020, vilket innebär att den har samma status som andra svenska lagar.

Barnkonventionen lägger grunden för barn och ungas rättigheter och är tänkt att vara det yttersta skyddsnätet när andra lagar inte räcker till. I barnkonventionen är de fyra grundprinciperna artikel 2, 3, 6 och 12 vägledande för hur helheten av lagen ska tolkas. Dessa grundprinciper beskrivs i avsnitt 3–6.

Barnkonventionen slår fast att barnets bästa måste beaktas i alla beslut som rör barn och unga. För att kunna arbeta enligt det krävs kunskap om barn och ungas utveckling, behov, rättigheter och livsvillkor. Det krävs också lyhördhet och respekt för barn och ungas frågor och synpunkter.

Barn är varje människa upp till 18 år. Begreppen barnperspektiv, barnets perspektiv och barnrättsperspektiv är grundläggande för arbetet med barn och ungas rättigheter:

- **Barnperspektiv** innebär att den vuxne utifrån egna erfarenheter och kunskap försöker sätta sig in i barnets situation och bedöma vad som blir bäst för barnet och tillvaratar barnets intresse.
- **Barnets perspektiv** får vi när vi frågar barnen själva vad de tycker. Det handlar om barnets syn på sitt eget liv och sin omvärld till exempel barnets egna tankar, föreställningar och åsikter om sin situation.
- **Barnrättsperspektiv** är att vi vid varje beslut eller åtgärd som rör barn tar tillvara dess rättigheter enligt barnkonventionen. Den lägsta nivån är att arbeta utifrån grundprinciperna artikel 2, 3, 6 och 12.

2. Syfte och användning

Syftet med vägledningen är att ge medarbetare, chefer och politiker en vägledning för att säkerställa efterlevnaden av lagar och styrande dokument i arbetet med att omsätta barn och ungas rättigheter i verksamheter som är finansierade av Region Stockholm.

Vägledningen avser vara ett stöd för att inkludera barnrättsperspektivet i verksamhetsplanering och uppföljning utifrån varje verksamhets arbetsuppgifter och uppdrag. Den kan även användas för att ta fram eller komplettera riktlinjer, rutiner eller som ett underlag till förbättringsarbete.

Barn och ungas rättigheter följs upp inom ramen för social hållbarhet i ordinarie uppföljning i årsrapportering och i hållbarhetsredovisning.

3. Barn och unga ska behandlas likvärdigt och skyddas mot diskriminering

Inget barn får diskrimineras på grund av barnets eller dess vårdnadshavares härkomst, kön, religion, funktionsnedsättning eller andra liknande skäl (artikel 2). Utifrån sitt uppdrag behöver medarbetare ha kunskap och kompetens om barn och unga utifrån deras behov och förutsättningar. Verksamheten behöver ta hänsyn till att vissa grupper har sämre förutsättningar att få tillgång till sina rättigheter, till exempel barn och unga med funktionsnedsättning.

Barn och unga ska ges likvärdiga förutsättningar att få tillgång till verksamheterna. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barn och ungas olika förutsättningar och ge individen eller gruppen, det bästa möjliga förutsättningarna för en optimal utveckling. De ska också ges möjlighet till utveckling av kulturell identitet. Möjligheter att utveckla det egna nationella minoritetsspråket ska främjas för barn och unga som tillhör en nationell minoritet.

- Arbeta aktivt för att medarbetare har kunskap och kompetens att möta barn och unga utifrån deras behov och förutsättningar.

4. Barnets bästa ska vara vägledande

Barnets bästa ska bedömas och tas hänsyn till vid alla åtgärder och beslut som rör barn och unga (artikel 3). Vid beslut görs det en bedömning av i vilken grad beslutet i fråga påverkar barn och unga. Med hjälp av de fyra grundprinciperna artikel 2, 3, 6 och 12 beskrivs hur beslutet stämmer överens med barnkonventionen eller var eventuella utmaningar kan finnas ur ett barnrättsperspektiv. Om barn och unga kommer att påverkas av ett beslut, bör beslutsprocessen innehålla en utvärdering av eventuella positiva eller negativa konsekvenser både på kort och lång sikt. Om barnets bästa inte kan tillgodoses, för att andra aspekter väger tyngre, motiveras detta och kompensatoriska åtgärder bör föreslås. Barnets bästa gäller både det enskilda barnet och barn och unga i grupp.

Inför till exempel organisationsförändringar, nya rutiner, upphandlingar, ny- och ombyggnationer och investeringar, som kan komma att beröra barn och unga, ska en prövning av barnets bästa tillämpas och vid behov barnkonsekvensanalys genomföras. I avtal ska krav ställas utifrån barn och ungas rättigheter när så är relevant.

- Inför åtgärder och beslut som berör barn och unga, på kort och lång sikt, ska barnets bästa bedömas. Ett sätt att ta reda på vad som är barnets bästa är att använda en checklista och vid behov göra en barnkonsekvensanalys.
- Dokumentera hur barnets bästa bedömts och följ upp resultatet.
- Ställ krav på barn och ungas rättigheter i avtal när så är relevant.

5. Barn och unga har rätt till utveckling och trygga uppväxtvillkor

Barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) kräver en helhetssyn av barnets hela livssituation. Enligt erfarenhet och forskning är det angeläget med tidiga hälsofrämjande och förebyggande insatser i syfte att främja barn och ungas hälsa och goda livsvillkor samt förhindra att problem uppstår eller förvärras. Olika åldrar har olika behov och förutsättningar. Yngre barn har särskilda behov av fysisk omvårdnad, emotionell omsorg och vägledning, liksom tid och utrymme för lek, utforskning och inläring. Ungdomstiden kännetecknas av snabba fysiska, kognitiva och sociala förändringar och en gradvis uppbyggnad av förmågan

att anta vuxnas beteenden och roller, med nytt ansvar som kräver ny kunskap och nya färdigheter.

Barn och ungas rätt till utveckling kan utmanas av till exempel sjukdomar, psykisk ohälsa, funktionsnedsättning, barnets eller närståendes levnadsvanor, livsvillkor, försummelse, våld eller övergrepp. De har rätt att skyddas från att utsättas för alla former av våld inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Barn och unga med funktionsnedsättning är en särskilt utsatt grupp och arbetet med att uppmärksamma dessa behöver stärkas. I det våldsförebyggande arbetet behövs kompetens och rutiner för att uppmärksamma våldsutsatta barn och unga samt samverka med relevanta aktörer och arbeta för en trygg miljö.

Barn och unga oavsett funktionsförmåga ska kunna förflytta sig, använda färdmedel och orientera sig på ett säkert sätt i lokaler och transporter inom länet. Detta gör det möjligt för dem att åka till sin utbildning, ta del av kultur och kunna ha en aktiv fritid. När nya digitala tjänster tas fram, vid ny- och ombyggnation av fastigheter samt vid anläggningsarbeten, så behöver principen om universell utformning vara standard. Vid planering av trygghetsskapande åtgärder till exempel utformning av miljöer, information, lokaler och transporter bör barn och unga synpunkter tas tillvara. Trygghetsvandring med barn och unga i verksamhetens lokaler för att ta vara på deras synpunkter är ett exempel på metod att använda i förbättringsarbetet.

För att säkra barnets bästa utifrån dess förutsättningar och samtidigt utgå från en helhetssyn på barnet eller ungdomen förutsätts samarbete inom och mellan olika verksamheter samt professioner. Samverkan kan ske mellan olika aktörer kring ett specifikt barn, ungdom eller för en grupp. Det kan handla om att ta fram gemensamma åtgärder, metoder och arbetsätt, att dela information, göra barnet eller ungdomen delaktig samt att följa upp arbetet.

Arbeta aktivt för att

- medarbetare har kunskap och kompetens om barn och ungas behov och förutsättningar.
- rutiner ska finnas för att agera vid misstanke om ett barn eller ungdom riskerar att fara illa.
- barn och unga oavsett funktionsförmåga ska kunna förflytta sig, använda färdmedel och orientera sig i lokaler och transporter.
- det finns rutiner för samverkan kring barn och unga mellan olika professioner inom verksamheten och med olika aktörer.
- det finns rutiner för att göra barnet eller ungdomen delaktig i frågor som gäller hen.

6. Barn och unga ska ges förutsättningar för delaktighet

Barn och unga har rätt att framföra sina synpunkter och vara delaktiga i alla frågor som berör dem (artikel 12). En förutsättning för att få barnets perspektiv är att de har möjlighet att bli delaktiga och få relevant information utifrån sina behov och förutsättningar.

Verksamheter kan främja delaktighet genom ett respektfullt bemötande, användarvänlig kommunikation och att vara fysiskt tillgängliga. Barn och unga ska få kunskap om sina rättigheter utifrån ålder, mognad och egna förutsättningar. De ska vid behov erbjudas stöd anpassat till funktionsnedsättning, sexuell identitet och ålder för att utöva sin rätt till delaktighet och inflytande. Delaktighet förutsätter individuella möjligheter att uttrycka sig, ta del av, förmedla och tolka information för att jämlikt kunna nyttja verksamheter, tjänster och service såväl analogt som digitalt.

Det grundläggande i arbetet med att omsätta barnkonventionen är att lyssna på barn och ungas synpunkter i frågor och beslut som rör dem. Rutiner och metoder för hur deras synpunkter tillvaratas i till exempel förbättringsarbete och beslut behöver utvecklas om det inte redan finns i verksamheten. Om barn och unga tillfrågas så ska återkoppling ske om hur synpunkterna har använts. Erfarenheter från tidigare undersökningar och dialoger med barn och unga, som har varit delaktiga i likvärdiga frågeställningar kan också återanvändas.

6.1 Gäller specifikt för hälso- och sjukvård

Barn och unga som regelbundet besöker hälso- och sjukvården bör erbjudas enskilt samtal. Det bidrar till delaktighet och att få vara huvudpersonen i sin egen vård. De kan också höra av sig till patientnämndens förvaltning om de har synpunkter eller klagomål på sin egen eller en närståendes vård.

När barn är närstående till en vuxen som är allvarligt sjuk, skadad, har en funktionsnedsättning, beroendeproblematik eller avlider, har de rätt att få information, råd och stöd. Vårdnadshavare behöver få kunskap om deras rättigheter och erbjudas stöd i sitt föräldraskap.

Familjen spelar en betydande roll som ett komplement till den vård och omsorg som samhället erbjuder. Sett ur ett barnrättsperspektiv är det särskilt viktigt att barn och unga har en förälder eller närstående i sin närhet under vårdtiden, varför vårdrummet behöver ha tillräckligt med

utrymme för övernattnig. Hela familjen, inklusive syskon, behöver informeras och inkluderas för att vården ska bli bra för barnet eller ungdomen.

6.2 Information

I all information och i utveckling av digitala plattformar ska webbtillgänghetsdirektivet användas. Information ska vara lättillgänglig och det ska finnas alternativa former av kommunikation till exempel bildstöd och teckenspråk. Förmedla informationen till barnet, ungdomen och vårdnadshavare utifrån deras individuella förutsättningar och behov. Detta gäller även information riktad till grupper.

Arbeta aktivt för att

- det finns rutiner och arbetssätt för att möjliggöra barn och ungas delaktighet utifrån deras ålder och förutsättningar.
- ta vara på barn och ungas synpunkter i bland annat förbättringsarbete och barnkonsekvensanalyser, till exempel via intervjuer, fokusgrupper eller forum för dialog (fysiska/digitala).
- det finns rutiner för återkoppling till barn och ungas om hur deras synpunkter har använts.

7. Omsätt barn och ungas rättigheter i praktiken

Varje verksamhet identifierar utifrån sitt uppdrag utvecklingsbehov och genomför åtgärder som bidrar till att barn och ungas rättigheter omsätts i verksamheten. Erfarenheter av lokalt och regionalt arbete med barnkonventionen visar på ett antal faktorer som ökar förutsättningarna för att lyckas med detta. Ledningen behöver ge sitt stöd för att arbetet ska bli systematiserat och integrerat i verksamheten. Barnrättsperspektivet bör ingå i relevanta styrande dokument och i arbetsprocesser. Behovet av utbildning- och informationsinsatser bör kartläggas och möjlighet till kunskaps- och erfarenhetsutbyte är viktigt. En av faktorerna för ett framgångsrikt barnrättsarbete är att det finns en utsedd funktion som ansvarar för detta och som kan ge stöd till medarbetare i verksamheten. Att utveckla samordning och samverkan både internt och externt ger möjligheter till ett hållbart arbete för barn och ungas rättigheter.

Ledningen har ansvar för att skapa möjligheter och förutsättningar för att barn och ungas rättigheter ska integreras i vardagsarbetet. För de verksamheter som redan påbörjat sitt arbete med att integrera barnrättsperspektivet är fokus att fortsätta utveckla det arbetet.

- **Kartlägg kunskapsnivån i barnrättsfrågor i verksamheten.**
Har medarbetare tillräcklig kunskap om barnkonventionen?

Tillräcklig kunskap krävs så att:

- du som politiker fattar bra beslut som är grundade i barnrätten.
- du som chef skapar förutsättningar för dina medarbetare att tillämpa rättigheterna.
- du som medarbetare tillämpar rättigheterna så att de kommer barn och unga tillgodo.

- **Besluta om en samordningsfunktion**
Har verksamheten strateg, barnsamordnare, barnrättsombud eller liknande funktion för barnrättsfrågor?

Det är viktigt att det finns en funktion som ansvarar för arbetet i verksamheten. Denna funktion ser till att samordna barnrättsarbetet i den egna verksamheten och ger stöd till medarbetarna att inkludera barnrättsperspektivet i sitt arbete.

- **Förankra arbetet i hela verksamheten**
Hur ska vi förankra och informera i vår verksamhet?

Bilda gärna en arbetsgrupp eller nätverk för att tillsammans stärka arbetet och sprida det inom verksamheten.

- **Planera, genomför och följ upp aktiviteter på olika nivåer**
*Vad ska vi göra i vår verksamhet? När ska aktiviteterna ske?
Vem är ansvarig?*

Läs den inramade texten i vägledningen. Planera tillsammans de aktiviteter som ska ske i verksamheten under året. Bestäm när de ska ske samt vem/vilka som ansvarar för att aktiviteterna sker. För att säkerställa att barn och ungas rättigheter tillgodoses behövs uppföljning som visar hur barnrättsperspektivet har omsatts i verksamheten. Planera uppföljning av aktiviteterna. Följ upp vad aktiviteterna har resulterat i. För att uppnå effekt kan det behövas längre tid än ett år, vissa aktiviteter kan behöva upprepas kontinuerligt.